

ВІДКРИТИЙ ДІАЛОГ

ЗВІТ

Україна: Нові «антитерористичні» закони несуть загрозу грубого порушення основоположних прав людини

Звіт опубліковано 18.11.2014

Зміст:

1. Вступ	3 ст.
2. Нові «антитерористичні» закони можуть спричинити до грубого порушення основоположних прав людини в Україні	4 ст.
2.1. Порушення права на свободу та особисту недоторканність	4 ст.
2.2. Розширення прав працівників міліції може спричинити до росту рівня насилства з боку правоохоронців	5 ст.
3. Висновки та рекомендації	7 ст.

1. Вступ

12-14 серпня 2014 року Верховна Рада України ухвалила три закони у сфері кримінального процесу та правоохоронної діяльності, які грубо та масштабно порушують загальновизнані міжнародні стандарти у сфері прав людини (зокрема, норми Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.), а також суперечать Конституції України.

Йдеться про:

Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану та у районі проведення антитерористичної операції»;

Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про боротьбу з тероризмом» щодо превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, на строк понад ніж 72 години»;

Закон України «Про внесення доповнень до Закону України «Про міліцію» щодо умов застосування сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї у районі проведення антитерористичної операції».

На даний час всі зазначені Закони підписані Президентом України та набули чинності.

Як випливає з назв Законів, а також з пояснень їх ініціаторів, всі вони призначені для того, щоб бути застосованими під час антитерористичної операції та в районі проведення такої операції. Проте згідно з чинним законодавством України, під ознаки антитерористичної операції підпадає дуже широке коло випадків, а район проведення такої операції визначається виключно керівництвом Служби безпеки України на власний розсуд.

Таким чином потенційно норми вказаних Законів можуть бути застосованими на будь-якій частині території України. Крім того, норми вказаних Законів мають не тимчасовий, а постійний характер дії.

2. Нові «антитерористичні» закони можуть спричинити до грубого порушення основоположних прав людини в Україні

2.1. Порушення права на свободу та особисту недоторканність

Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану та у районі проведення антитерористичної операції» доповнено Кримінальний процесуальний кодекс України новим розділом, яким визначено, що у зоні правового режиму воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції, деякі важливі повноваження судді у сфері обмеження прав людини мають бути передані до компетенції органів прокуратури.

Так, Законом передбачено, щоб прокурор без рішення суду під час розслідування низки складів злочинів у районі проведення антитерористичної операції самостійно вирішував наступні питання:

1. здійснення тимчасового доступу до речей і документів;
2. здійснення обшуку житла чи іншого володіння особи;
3. здійснення негласних слідчих дій;
4. обрання щодо особи запобіжний захід у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб.

Зазначені положення проекту прямо суперечать Конституції України. У статті 29 Конституції вказано, що ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду. У статтях 30-31 Конституції України вказано, що проведення обшуку помешкання, порушення таємниці листування та телефонних розмов здійснюється виключно за вмотивованим рішенням суду. Крім того у статті 124 Конституції України встановлено, що делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються.

Про неможливість виконання прокурором функцій судді чітко вказано у п. 17 Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи Rec (2000) 19 «Про роль прокуратури в системі кримінального судочинства», де зазначено, що одна особа не може одночасно виконувати обов'язки прокурора і судді.

Вищезазначений Закон, а також Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про боротьбу з тероризмом» щодо превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, на строк понад ніж 72 години» (яким передбачено збільшення, як виняток, строків «превентивного» затримання осіб, які підозрюються у причетності до терористичної діяльності, без рішення суду з 72-х годин до 30 діб) брутально порушує право на свободу та особисту недоторканність, що гарантується статтею 5 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 1950 р.

У пункті 3 статті 5 Конвенції вказано, що кожен, кого заарештовано або затримано, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. При цьому згідно з практикою Європейського Суду з прав людини ані слідчі, ані прокурори не можуть розглядатися як

«посадові особи, яким надано право здійснювати судову владу» у розумінні пункту 3 статті 5 Конвенції.

Європейський Суд з прав людини зазначив, що пункт 3 статті 5 Конвенції гарантує особам, затриманим або взятим під варту за підозрою у вчиненні злочину, захист від свавільного чи безпідставного позбавлення свободи. Вказана норма Конвенції має на меті забезпечення негайного й автоматичного судового контролю за затриманням особи поліцією (п.48 рішення у справі Мироненко і Мартенко проти України від 10.12.2009). Європейський Суд також вважає, що не існує жодних можливих винятків з правила про негайне доставлення затриманої особи до суду (п.46 рішення у справі Корнєв і Карпенко проти України від 21.10.2010)

Положення двох вказаних вище Законів, які надають правоохоронцям право без рішення суду утримувати особу під арештом протягом 30 днів суперечить статті 29 Конституції України, де встановлено, що обґрунтованість затримання особи має бути перевірена судом протягом 72 годин. Вказане положення Конституції України діє навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану (стаття 64 Конституції). Таке ж правило закріплено і в статті 211 Кримінального процесуального кодексу України.

Крім того вказані положення Законів суперечать пункту 3 статті 5 Конвенції також і в аспекті того, що кожен, кого заарештовано або затримано, має **негайно** постати перед суддею. У практиці Європейського Суду з прав людини (пункти 90,91 рішення у справі Захаркін проти України від 24.06.2010) вказано, що утримання особи без рішення суду навіть протягом шести днів є порушенням вимоги «негайності», передбаченої пунктом 3 ст. 5 Конвенції.

В той же час згідно із двома вказаними вище Законами, правоохоронним органам надається право безпідставно та на свій розсуд протягом 30 діб утримувати людину під арештом без рішення суду.

Слід зазначити, що фактично з моменту набуття чинності вказаними Законами, Україна відступила від своїх зобов'язань дотримуватися положень пункту 3 статті 5 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 1950 р. Відповідно до пунктів 1, 3 статті 15 Конвенції, під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірنا Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією. При цьому Україна повинна була проінформувати у повному обсязі Генерального секретаря Ради Європи про вжиті нею заходи, причини їх вжиття та про час, коли такі заходи перестали застосовуватися.

Як відомо, Україна не здійснила таких повідомлень Генеральному секретарю Ради Європи, крім того обмеження прав людини, що запроваджені зазначеними Законами, мають не тимчасовий, а постійний характер.

2.2. Розширення прав працівників міліції може спричинити до росту рівня насильства з боку правоохоронців

Законом України «Про внесення доповнень до Закону України «Про міліцію» щодо умов застосування сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї у районі проведення антитерористичної операції» передбачено внесення змін до Закону України «Про міліцію», якими працівникам міліції надається право застосовувати зброю у районі проведення антитерористичної операції без попередження та без наявності загрози життю або здоров'ю громадян чи працівників міліції.

Таке положення суперечить пунктам 9,10 Основоположних принципів застосування сили та вогнепальної зброї службовцями органів правопорядку (ухвалено Конгресом Організацією Об'єднаних Націй 27.08.-7.09.1990), де вказано, що зброя працівником правоохоронного органу може бути застосована лише після попередження та у разі самозахисту або для захисту життя інших людей. Важливим також є те, що згідно з пунктом 8 Основоположних принципів, виняткові обставини, такі, як внутрішня політична нестабільність чи будь-яка надзвичайна ситуація не може бути виправданням для відходу від норм Основоположних принципів.

Таким чином зазначений Закон може стати підставою нічим не обмеженого насильства з боку працівників міліції з застосуванням зброї, а також становить загрозу масового заподіяння шкоди здоров'ю та життю громадян України, які знаходяться у зоні антитерористичної операції, але непричетних до терористичної діяльності.

Чинне законодавство України передбачає, що учасники антитерористичної операції можуть приймати участь у затриманні осіб, а у випадках, коли їх дії реально загрожують життю і здоров'ю заручників, учасників антитерористичної операції або інших осіб – знешкоджувати їх. Вважаємо, що такі існуючі положення є достатніми, а відтак - не потребують розширення сфери застосування зброї.

Натомість новим Законом запропоновано фактично взагалі відмовитися від обмежень у застосуванні зброї працівниками міліції, що є вкрай неприпустимим та порушує численні міжнародно-правові акти у сфері захисту основного права людини, яким є право на життя.

3. Висновки та рекомендації

Військова і терористична загроза, що нині нависла над Україною, спричинила квапливе прийняття деяких змін до законодавства України, що мали б оптимізувати проведення антитерористичної операції в Донецькій і Луганській областях. Проте правозахисники і юристи наголошують, що новоприйняті зміни до деяких законів України в сфері кримінального процесу та правоохоронної діяльності грубо порушують загальноприйняті міжнародні стандарти в сфері прав людини, а також норми Конституції України.

Підкреслюємо, що складна внутрішньополітична і безпекова ситуація не знімає з України зобов'язань в сфері дотримання основоположних прав людини.

Для уникнення випадків зловживання новим «антитерористичним» законодавством та порушення основоположних прав людини вважаємо за необхідне:

1. Ухвалити закон, яким визнати такими, що втратили чинність Закони України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану та у районі проведення антитерористичної операції», «Про внесення змін до Закону України «Про боротьбу з тероризмом» щодо превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, на строк понад ніж 72 години», «Про внесення доповнень до Закону України «Про міліцію» щодо умов застосування сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї у районі проведення антитерористичної операції».
2. За необхідності розробити законопроект, в якому у відповідності з Конституцією України, Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, іншими міжнародними нормативно-правовими актами у сфері прав людини, врегулювати питання особливостей проведення деяких процесуальних дій під час кримінального провадження у районі проведення АТО.

Фундація «Відкритий Діалог» була заснована в Польщі в 2009 році за ініціативою Людмили Козловської, яка зараз обіймає посаду Президента Фундації. Засновницькі цілі Фундації включають захист прав людини, демократії і верховенства права на пострадянському просторі, з особливою увагою до найбільших країн СНД: Росії, Казахстану і України.

Фундація виконує свої цілі шляхом організації спостережних місій, включаючи спостереження за виборами і моніторинг ситуації з дотримання прав людини в країнах СНД. За результатами спостережень Фундація публікує звіти і поширює їх серед інституцій ЄС, ОБСЄ та інших міжнародних організацій, міністерств закордонних справ і парламентів країн ЄС, аналітичних центрів і медіа.

У доповнення до спостережної і аналітичної діяльності Фундація активно співпрацює з членами парламентів, які беруть участь в зовнішній політиці, займаються проблемою дотримання прав людини і взаємовідносин з країнами СНД для того, щоб підтримати процес демократизації і лібералізації внутрішніх політик на пострадянському просторі. Важливою сферою діяльності Фундації також є підтримка програм для політичних в'язнів і біженців.

00-580 Warsaw

11a Szucha Avenue, office 21

E-mail: odfoundation@odfoundation.eu

www.odfoundation.eu

+48 22 307 11 22

Звіт опубліковано 18.11.2014

Printed by: OPEN DIALOG FOUNDATION

Фото на палітурці: <http://ua.korrespondent.net/>

Для отримання більш детальної інформації, будь ласка, звертайтеся:

Людмила Козловська – lyudmylakozylovska@odfoundation.eu